

ФІНАНСОВЕ ПРАВО

УДК 347.135.22

О. В. ЗІНЧЕНКО

ФУНКЦІОНУВАННЯ КРИПТОВАЛЮТ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

Досліджується сучасна проблематика функціонування криптовалют. У світлі підвищеного інтересу до криптовалют дедалі більшої актуальності набувають питання щодо їх правової природи.

Автор робить висновок, що розвиток криптовалют зупинити неможливо, цей процес слід переводити в правове поле, забезпечивши відповідну законодавчу базу.

Основна проблема регулювання криптовалюти у світі полягає в тому, що криптовалюта і діяльність, пов'язана з нею, виходять за рамки будь-якої юрисдикції.

Ключові слова: віртуальна валюта, криптовалюта, грошовий сурогат, законодавство, смарт-контракти.

Зинченко О.В. Функционирование криптовалют: проблемы теории и практики

Исследуется современная проблематика функционирования криптовалют. В свете повышенного интереса к криптовалютам все большую актуальность приобретают вопросы их правовой природы.

© ЗІНЧЕНКО Ольга Володимирівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент Київського університету туризму, економіки і права

Автор делает вывод, что развитие криптовалют остановить невозможно, этот процесс следует переводить в правовое поле, обеспечив соответствующую законодательную базу.

Основная проблема регулирования криптовалюты в мире заключается в том, что криптовалюта и деятельность, связанная с ней, выходят за рамки любой юрисдикции.

Ключевые слова: виртуальная валюта, криптовалюта, денежный суррогат, законодательство, смарт-контракты.

Zinchenko Olga. Cryptocurrency functioning: theory and practice problems

Current problematics of cryptocurrency functioning is investigated. Legal nature of cryptocurrency is becoming more popular due to increased interest to cryptocurrency.

Author concludes that the cryptocurrency development can not be stopped, this process shall be directed to the legal field providing efficient legislative basis.

The main world problem in cryptocurrency regulation is that cryptocurrency and connected activity is beyond any jurisdiction.

Keywords: virtual currency, cryptocurrency, quasi-money, legislation, smart-contracts.

Сьогодні українське суспільство відчуває кризу довіри громадськості до того, як ведуться дані в окремих реєстрах: чи не змінюються вони таємно, чи немає зловживань з боку чиновників. Протягом життя ми всі стикаємося з різними ситуаціями, коли вимушені довіряти третій стороні, – банкам, нотаріусам, державі. У даному випадку мова йде, зокрема, стосовно таких дій як реєстрація прав на рухоме і нерухоме майно, реєстрація підприємницької діяльності, реєстрація народження дитини чи отримання особою паспорту тощо. Декотрі з цих функцій з часом можна буде передати прозорій технології, яка виключає ризик людського фактору завдяки інноваційному способу зберігання та накопичення даних, унеможливаючи внесення інформації заднім числом. Таке технічне рішення кардинально змінює основні

підходи до здійснення смарт-контрактів, онлайн-аукціонів, забезпечуючи учасникам максимальний доступ до інформації та захист даних.

Слід відзначити, що концепція з автоматизації декотрих ринкових відносин (зокрема аукціонів) за допомогою обчислювальних машин з'явилася в середині 70-х років минулого століття¹. З 1994 року американським ученим Ніком Сабо у правове поле було введено смарт-контракт (розумний контракт)² – комп'ютеризований протокол трансакцій, мета якого відповідає загальноприйнятим умовам договорів (наприклад, щодо оплати, забезпечення, конфіденційності, примусу тощо)³. Таким чином, смарт-контракт є комп'ютерним алгоритмом, котрий призначений для укладення і підтримки комерційних контрактів за допомогою технології блокчейн. Він задовольняє економічні аспекти договору: знижує втрати від шахрайства, витрати на укладення та виконання договору тощо.

Інноваційна технологія блокчейн на сучасному етапі вдосконалення мов програмування дістала поширення у багатьох сферах суспільства. Варто відмітити, що ця технологія є підґрунтям різноманітної кількості технологічних розробок, зокрема таких як діяльність у сфері криптографії, криптовалюти, так і застосування у державній сфері управління по всьому світу.

Нещодавно, за підтримки Міністерства юстиції України, було створено Систему електронних торгів арештованим майном (СЕТАМ), котра першою у світі перейшла на криптографічну технологію захисту і зберігання даних. СЕТАМ став пілотним проектом у впровадженні технології блочкейну в Україні на державному рівні. Окрім СЕТАМ, технологія блочкейн є доречною для роботи Реєстру речових прав на нерухоме майно та Державного земельного кадастру України. Запровадження технології блочкейну у практичній діяльності, на думку фахівців, виключає можливість зловживання цими реєстрами⁴. Тобто, запровадження технології блочкейну в державному секторі України є надважливим завданням для забезпечення повної прозорості та безумовної довіри з боку громадськості. Основні переваги цієї технології полягають у тому, що вона дозволяє здійснювати суспільний контроль над системою, в яку її впроваджено, забезпечуючи надійну синхронізацію даних та захищаючи їх від підміни в результаті нападів хакерів.

Основними законодавчими та нормативно-правовими актами, які діють у сфері застосування технології блокчейн та криптовалюти, наразі є Конституція України, Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Податковий кодекс України, Закон України «Про інфраструктуру», нормативно-правові акти Національного банку України та інші закони України.

У світлі підвищеного інтересу до криптовалют (таких як біткоїн та інших) все більшої актуальності набувають питання щодо їх правової природи. Варто відмітити, що криптовалюти — це новочасні електронні гроші без матеріального забезпечення. Головною перевагою цифрових грошей є незалежність, захист від шахрайства за відсутності правового регулювання, анонімність та прозорість платежів завдяки технології блокчейн, коли всі транзакції поєднані між собою. Нові платежі у системі стають послідовними ланками безперервного ланцюга. Провести транзакцію постфактум, не змінюючи подальші блоки, неможливо, приховати минулі транзакції — теж.

Упевнена хода криптовалют світом спонукала вітчизняних законодавців приступити до розробки профільної нормативної бази. Наприкінці минулого року з'явилося два законопроекти зі спробою врегулювати питання, пов'язані з обігом криптовалюти, на законодавчому рівні:

- проект Закону про обіг криптовалюти в Україні №7183 від 06.10.2017⁵;
- проект Закону про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні №7183-1 від 10.10.2017⁶.

Завданням прийняття законопроектів є створення умов для стимулювання розвитку діяльності криптовалют в Україні та їх вивчення (реальні умови для майнерів), використання криптовалют у повсякденному житті при здійсненні товарообмінних операцій суб'єктами господарювання, захист прав, законних інтересів професійних учасників ринку та кваліфікованих інвесторів.

Метою прийняття законопроектів є встановлення основних правових та організаційних засад здійснення їх діяльності в Україні, стимулювання розвитку платіжної та цифрової інфраструктури, що

забезпечують добування та обіг криптовалют, забезпечення прав і законних інтересів осіб, що здійснюють видобування криптовалют, та інвесторів.

Тобто прийняття цих законопроектів дозволить легалізувати криптовалюту та встановити норми регуляції правовідносин щодо обігу, зберігання, володіння, використання та проведення операцій за допомогою криптовалюти в Україні.

Відповідно до одного із запропонованих законопроектів криптовалюта буде новим видом «фінансового активу». Проте, на думку фахівців з банківського та фінансового права, зазначені законопроекти не розкривають «концепції криптовалюти»⁷.

Слід відзначити, що питання про законність, право власності та регулювання криптовалют в Україні на сьогодні перебувають у так званій «сірій зоні». Відповідно, питання, що таке криптовалюта, — товар, нематеріальний актив, гроші, спосіб платежу чи міні, для вітчизняної правової системи поки що залишається відкритим. На цю тему є багато технічних, економічних та маркетингових матеріалів та статей, проте щодо правової природи криптовалют предметних дискусій ведеться мало.

На наше переконання, цілком справедливою є думка К. Олійник, котра вважає, що жоден із поданих до Верховної Ради України законопроектів щодо обігу криптовалют, не розкриває поняття криптовалюти з правової точки зору, та не конкретизує її місце серед різних видів майна, передбачених нормами цивільного права⁸. Крім того, на думку дослідниці, тексти законопроектів визначають переважно технічні поняття, а не правові⁹. Так, приміром, означені законопроекти намагаються регулювати систему «блокчейн» або «майнінг». Замість цього закон повинен містити критерії і принципи, яким відповідають така технологія або діяльність.

На думку декотрих науковців, наявність вищевказаних законопроектів можна вважати певною запорукою щодо стимулювання розвитку ринку криптовалют в Україні та правового регулювання пов'язаної з цим діяльності¹⁰.

Проте, на нашу думку, понятійний апарат законопроектів містить спірні формулювання та не корелюється з глобальними тенденціями і трендами провідних світових юрисдикцій у сфері криптоіндустрії. Крім того, у законопроектах не чітко прописано механізм регулювання діяльності у сфері обігу криптовалют та не визначені такі чинники:

- природа криптовалют;
- основні учасники ринку і операційної діяльності;
- основні принципи діяльності;
- не враховано основні міжнародні вимоги і досвід протидії в частині відмивання доходів, що одержані злочинним шляхом та фінансування тероризму тощо.

Статтею 1 законопроекту про обіг криптовалюти в Україні, криптовалюта визначається як програмний код (набір символів, цифр та букв), що є об'єктом права власності, який може виступати засобом міни, відомості про який вносяться та зберігаються у системі блокчейн в якості облікових одиниць поточної системи блокчейн у вигляді даних (програмного коду)¹¹.

На думку К. Олійник, таке визначення не дає розуміння, як вирішувати питання щодо права власності, та якому регуляторному режиму слід підпорядкувати цей новий інструмент¹². Це означає, що прогалини в регулюванні залишаються, незважаючи на існування вимоги про ліцензування операцій та криптобірж.

Окрім того, зважаючи на той факт, що з кожним днем стрімко з'являються оновлені технології, котрі здатні ефективно передавати і зберігати дані, «підганяти» законодавчу базу під одну технологію видається недоцільним і неефективним: будь-яка криптовалюта, яка буде створена після ухвалення закону, ймовірно не підпаде за якимось із критеріїв під визначення в законі, і тоді доведеться ухвалювати новий закон або змінювати старий.

Різні країни вибирають різні підходи. Проте, незважаючи на надзвичайну капіталізацію ринку криптовалют і прогресивне збільшення кола його застосування, ця сфера залишається недостатньо врегульованою у світовому масштабі, а подекуди взагалі не врегуль-

ованою нормами права¹³. Від відповіді на це питання залежить урегулювання таких стратегічно важливих аспектів як:

- оподаткування;
- дозвільні документи (ліцензії);
- оформлення різноманітних операцій та права власності;
- механізми захисту від неправомірних дій тощо.

Країни, які зіткнулися з криптовалютними операціями, намагаються визначитися, що входить у поняття криптовалюти і як вона може інтегруватися в систему права. Адже вже сьогодні криптовалюту починають застосовувати як актив юридичні особи, вносячи її до статутного капіталу і приймаючи її як оплату за надані послуги. Проте на криптовалютий бізнес у цілому поки що дивиться з недовірою та побоюваннями. Однак, слід зробити застереження, що перед кожним учасником криптооперацій неодмінно постануть питання: які податки платити і де, що буде, якщо їх не платити, як отримати готівку за продаж, як відповідати перед інвесторами, що робити в разі крадіжки, як вимагати назад відправлену помилково криптовалюту, чи слід отримувати дозволи.

Беручи до уваги викладене вище, варто відмітити, що криптовалюта, по суті, знаходиться поза юрисдикціями і системами. Основна проблема регулювання криптовалюти у світі полягає в тому, що криптовалюта і діяльність, пов'язана з нею, виходять за рамки будь-якої юрисдикції, існують окремо і децентралізовано від будь-якої країни.

У цьому полягає головний виклик для юрисдикцій, які розглядають проблему регулювання сфери криптовалют: яким чином держава може ввести правила, що стосуються чогось, що перебуває поза полем її контролю. Це схоже на спробу «контролювати законом погодні умови»¹⁴.

Незважаючи на той факт, що біткоїн в Україні не визнаний платіжним засобом, сам процес його майнінгу та використання не суперечить законодавству, тому держава не накладає заборони на обіг криптовалют. Ефективно і повною мірою контролювати цю сферу неможливо, однак окреслені законопроекти пропонують доволі жорстке

її регулювання. Ліцензування, правила відкриття рахунків, регулювання фінансових послуг на ринку криптовалюти, зобов'язання провайдера закрити доступ до сайту криптобіржі — можуть тільки ускладнити ситуацію. Це призведе лише до вилучення України із списку країн, де можна проводити операції з криптовалютою.

При прийнятті законопроекту про обіг криптовалюти потрібно врахувати, що поява відповідного фінансового інструменту може мати наслідком не лише позитивні, а й негативні наслідки. Зокрема, частина вільних інвестиційних ресурсів може бути спрямована не безпосередньо у реальний сектор економіки чи на фондовий ринок, а з метою фінансових спекуляцій у програмний код (набір символів, цифр та букв), що впливає з визначення криптовалюти в статті 1 проекту¹⁵.

При такому розмаїтті технологій і криптовалют регулювання цієї сфери здається неможливим. Тому передусім озвучується необхідність вироблення уніфікованого підходу для всіх або хоча би для багатьох юрисдикцій. Міжнародною спільнотою на сьогодні не визначено єдиних підходів до регулювання обігу криптовалют. На даний час міжнародними фінансовими установами та центральними банками не розроблено системних підходів до використання віртуальних валют. При цьому міжнародна банківська спільнота звертає увагу на те, що використання віртуальних валют потребує належного моніторингу та осмислення з боку державних регуляторів¹⁶.

Однакове чи для початку схоже регулювання криптосфери у низці країн, скажімо, в державах ЄС, могло б зняти частину питань, наприклад, про підтвердження права власності.

Крім того, можна почати з окремого аспекта регулювання. Наприклад, багато сумнівів і занепокоєння у різних юрисдикціях та міжнародних організаціях викликає можливість використання криптовалют та операцій з ними для нелегального переказу капіталів і відмивання грошей.

Можна озброїтися прикладом з Японії і почати вирішення питань регулювання обігу криптовалют, із змін, що стосуються легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом. У цьому контексті варто подивитися на те, як регулюються електронні гроші¹⁷.

Як і криптовалюта, електронні гроші існують тільки у віртуальному просторі і контроль над їх обігом теж ускладнений. Однак є два моменти, коли операція може бути проконтрольована фінансовим регулятором тієї чи іншої країни: момент їх придбання за звичайні гроші і момент їх продажу та отримання за них коштів.

Такий же підхід можна застосувати і до операцій з криптовалютою. Як мінімум — на початковому етапі.

Безумовно, сфера операцій з криптовалютою більш комплексна і складна, але треба з чогось починати. Для початку не обов'язково створювати окреме законодавство. Наразі достатньо буде змін у чинну нормативну базу.

1. *Харьковская* цивилистическая школа: о договоре: монография / И. В. Спасибо-Фатеева, О. П. Печень, В. И. Крат и др.; под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков: Право, 2017. С. 98. 2. Szabo N. The idea of Smart Contracts. URL: http://szabo.best.vwh.net/smart_contracts_idea.html.
3. *Харьковская* цивилистическая школа: о договоре: монография / И. В. Спасибо-Фатеева, О. П. Печень, В. И. Крат и др.; под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. С. 98. 4. *Вискуб О.* Як технологія криптовалют здолає корупцію. URL: <http://uainfo.org/blognews/1505138652-uk-tehnologiya-kriptovalyut-zdolae-koruptsiyu.html>.
5. *Про обіг* криптовалют в Україні: проект Закону № 7183 від 06.10.2017 / Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684.
6. *Про стимулювання* ринку криптовалют та їх похідних в Україні: проект Закону № 7183-1 від 10.10.2017 / Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62710.
7. *Олійник К.* Регулювання криптовалют: 200 грамів свіжого законно намайне-ного біткоіна, будь ласка. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2017/11/15/631129/>.
8. Там само. 9. Там само. 10. *Чернолуцкий Р.* Анализ законопроекта № 7183 «Об обороте криптовалюты в Украине». URL: <https://www.obozrevatel.com/my/technology/ruslan-chernolutskiy-analiz-zakono-proekta-7183-ob-oborote-kriptovalyutyi-v-ukraine.htm>.
11. *Про обіг* криптовалют в Україні: проект Закону № 7183 від 06.10.2017 / Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684.
12. *Олійник К.* Цит. праця. 13. *Харьковская* цивилистическая

школа: о договоре: монография / И. В. Спасибо-Фатеева, О. П. Печеный, В. И. Крат и др.; под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. С. 99. **14.** *Олійник К.* Цит. праця. **15.** *Висновок* на проект Закону про обіг криптовалюти в Україні № 7183 від 06.10.2017] / Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684. **16.** Там само. **17.** *Олійник К.* Цит. праця.

Zinchenko Olga. Cryptocurrency functioning: theory and practice problems

Current problematics of cryptocurrency functioning is investigated. Legal nature of cryptocurrency is becoming more popular due to https://www.multitrans.ru/c/m.exe?t=7228721_1_2&s1=%EF%EE%E2%FB%F8%E5%ED%ED%FB%E9%20%E8%ED%F2%E5%F0%E5%F1 to cryptocurrency.

The main advantages of digital money are independence, low fraud risk because of absence of legal regulation, anonymity and payment transparency due to blockchain technology, where all the transactions are mutually connected.

During current improvement of programming languages, innovative nature of blockchain, on the basis of which large number of technological solutions is developed, is broadly used in many social spheres such as cryptography and cryptocurrency and it is being implemented into the governance sector all around the world.

Cryptocurrency definition is still a question for national legal system, whether it is intangible asset or money, mean of payment or exchange.

Currently main legal and normative acts applicable in the sphere of blockchain and cryptocurrency are the following: the Constitution of Ukraine, the Civil Code of Ukraine, the Economic Code of Ukraine, the Tax Code of Ukraine, the Law of Ukraine 'On information', legal regulations of the National Bank of Ukraine and other laws of Ukraine.

Author concludes that the cryptocurrency development cannot be stopped, this process shall be directed to the legal field providing efficient legislative basis.

The main world problem in cryptocurrency regulation is that cryptocurrency and connected activity are beyond any jurisdiction and exists independently and decentralized of any state.

Keywords: virtual currency, cryptocurrency, quasi-money, legislation, smart-contracts.